

Svar til Peter Edelberg

AF

HANS KIRCHHOFF

Peter Edelberg har i *Historisk Tidsskrift* bd. 105, hæfte 2 publiceret en kritik af Jørgen Hæstrup og af dem han kalder Hæstrups arvtagere, dvs. Knud J.V. Jespersen, Aage Trommer og mig. Kritikken forekommer på flere punkter så skævvredet at jeg føler det nødvendigt at tage til genmæle.

Edelberg er inspireret af sit fund i arkiverne i London, nemlig en pakke personaleakter fra SOE, den subversive britiske organisation, der støttede modstandsbevægelserne i det besatte Europa under 2. Verdenskrig. SOE opererede i Danmark fra december 1941. Organisationen fik en lang og trang indkøringsfase, men bed sig så fast fra foråret 1943 og spillede en vigtig rolle i sabotageoffensiven frem imod og under Augustoprøret. Hvor vigtig – strides de lærde om.

Denne udvikling er beskrevet af Hæstrup i disputatsen *Kontakt med England* fra 1954, af mig i *Augustoprøret* fra 1979 og af Knud J.V. Jespersen i *Med hjælp fra England* fra 1998. Vor tilgang er forskellig. Hæstrup fokuserede på SOE som hovedaktøren. Og da han ikke havde adgang til SOE-arkiverne byggede han primært sin afhandling på de beretninger han selv havde indsamlet i årene forud. Jeg behandlede SOE som en af flere aktører og nedskrev organisationens og Londons betydning for bruddet den 29. august. Knud J.V. Jespersen vendte tilbage til en egentlig SOE-historie, nu baseret på de nyåbnede engelske arkiver og med observationspunktet i Storbritannien. Han dokumenterede at oprøret ikke var ønsket eller tilskyndet fra London.

Springbrættet for Edelbergs kritik er hans speciale fra 2005 med titlen *Faldskærmsfolk og erindringens politik* – der i øvrigt lades uomtalt i artiklen. Specialet bygger på en meget smal læsning, hvad universitetsopgaver jo ofte gør. Men det svækker budskab og dokumentation, når man senere på tryk henvender sig til offentligheden. Jeg savner en bredere, mindre selektiv og mere loyal læsning af de forfatterskaber, der

tages under behandling, og mere akribi når det gælder om at tolke teksterne.

Edelberg kommer med flere gode iagttagelser – som nu også er fremført af andre før ham. Det er jo ubestrideligt at Hæstrups generelle konsensussyn også har præget hans historie om SOE. Men det sker ikke så firkantet og manipulerende, som Edelberg giver udtryk for. Det er påstanden at Hæstrups politiske koncept, dvs. hans erklærede vilje til at rehabilitere modstandsbevægelsen efter tilbageslagene fra 1945, får ham til at lægge låg på mislyde og indbyrdes modsætninger i SOE og blandt agenterne. Men det forhindrede ham nu ikke i at fremlægge både kritikken af agenternes generelle kvalitet og deres *security* (*Kontakt med England* s. 98 og 183 f.), af Hammer (s. 116, 175 f. og 185 f.) og af Muus (s.195). Hæstrup omtaler også forsøget på at likvidere Adolf Hansen og likvideringen af Henrik Larsen (s. 205 ff.) – selv om det naturligvis ikke kan ske med en detaljeringsgrad, som den kilderne muliggør i dag. Men spørgsmålet er også om en sådan ekskurs overhovedet er relevant for bæredygtigheden i Hæstrups projekt? Jeg mener det ikke.¹ Professor Sven Henningsen gav i sin opposition doktoranden et cadeau for det hensyn og den takt han havde vist i omgangen med sine vidner – også selvom det betød at han ikke nåede til bunds i alle kontroverser (*HT11* rk., bd. 4, s. 573). Det er udmærket at vi nu helt i tidens ånd har fået lig på bordet. Men jeg tror ikke at Edelberg gør sig klart, hvor betændte mange af disse spørgsmål var, og hvor forsigtig Hæstrup har måttet operere i miljøet, hvis han ikke skulle ødelægge alt for sig selv og projektet.

Det er rigtigt som påpeget at der kan rettes kritik mod Hæstrups beretninger. Det erkendte han i øvrigt selv. Til hans undskyldning kan gælde at han som en af *oral-history's* pionerer i Danmark ikke havde andres erfaringer og metode at bygge på. Og så måtte han også tænke praktisk. Han kunne ikke lave dybdeinterviews med alle. I løbet af bare to år fik han som weekend-forsker ved siden af gymnasiejobbet hentet omkr. 80 beretninger hjem fra alle dele af landet. Det var en kæmpe præstation, ved vi der har prøvet at interviewe en masse. Det er problematisk at Hæstrup knytter så få bemærkninger til den enkelte beretnings redigering og ophavssituation. Men jeg finder det ude af propor-

¹ Edelberg henviser til at Hæstrup i sine forskningserindringer, *Dørene åbnes* (1973), fortæller at han i sine samtaler med modstandsfolk afviste at ville komme ind på stikkerlikvideringerne. Som jeg læser teksten, tænkte Hæstrup på forløbet i 1944/45, altså på en hel anden situation end i 1943. Jeg mener at Edelberg her kortslutter fra dagens debat, der ud fra sit overordnede fordømmende koncept vil bringe alle modstandsbevægelsens likvideringer under samme hat.

tioner at karakterisere dem som skåret til efter et politisk koncept. Jeg har faktisk nærlæst de fleste af dem, og de er meget forskellige. Edelbergs tilgang virker noget skematisk. Jeg savner en føling med de problemer interviewerens støder på, når han botaniserer i marken.

Et vigtigt punkt er spørgsmålet om sabotagens betydning for Augustoprøret – og dermed for bruddet med tyskerne. Jeg skal udbrede mig lidt nærmere herom. Edelberg mener at Hæstrup taler med to tunger, både for og imod SOE-sabotagens betydning, fordi han er klemmt mellem sit politiske projekt og kildernes tale. Men sådan kan man ikke læse disputatsen. Hæstrup tildeler klart SOE en central betydning for Augustoprøret. Han kritiserer nok SOE-bossen Flemming Muus for i erindringsbogen *Ingen tænder et lys* (1950) at gøre en bestemt serie af jernbanesabotager til den udløsende faktor for det tyske kursskifte, idet Hæstrup med rette fremhæver at beslutningen var faldet forinden. Men dette er en kildekritisk detalje. Afhandlingen følger helt Muus i dennes overvurdering af SOE's (og Muus' egen) rolle og godtager den af SOE-chefen skabte myte om det såkaldte »Go-right-ahead«-telegram fra London, der i begyndelsen af august skulle have givet grønt lys for sabotageoffensiven (og som Knud V. Jespersen nu endeligt har demonteret). Således hedder det at SOE havde *afgørende* betydning for sabotagen og denne igen *væsentlig* betydning for augustforløbet (s. 127, 267, 268 og 270). I hovedværket *Hemmelig Alliance* (1959) om den danske modstandsorganisation 1943-45, som Hæstrup påbegyndte umiddelbart efter disputatsen, og som Edelberg ikke inddrager, hedder det at SOE-sabotagen fungerede som *katalysator* i Augustoprøret (bd. I s. 235). Edelberg støtter sig til førsteopponenten, professor Bøggild Andersen, der også forlæste sig på Hæstrups kritik af Muus, men ikke så de modsætninger i teksten som Edelberg mener at havde fundet, og som ikke lod nogen tvivl om at afhandlingen tillagde SOE-sabotagen central betydning. Han betegnede den som primus motor (*HT* som ovenfor, s. 550 ff.). Det var i øvrigt Bøggild Andersen, der indledte sin opposition med at erklære at det »set fra en strengere videnskabs synspunkt« overhovedet var betænkeligt at skrive samtidshistorie (s. 550 ff.) – en udtalelse der siger ikke så lidt om hvilke kræfter doktoranden var oppe imod også på universiteterne.

Et hovedproblem for Hæstrup var at man endnu, mens han skrev, ikke havde noget præcist billede af Augustoprørets udvikling i de enkelte lokaliteter. Hæstrup kørte derfor efter det kendte, dvs. efter »Esbjerg- og Odense-modellen«, hvor det var SOE-sabotager, der satte de tyske repressalier og deres modsvar, bystrejkerne, i gang. Først min undersøgelse i 60'erne og 70'erne viste at denne model ikke havde generel

gyldighed, men at det var demonstrationerne i gaderne, der kombineret med Værnemagtens indhug, udløste strejkerne i de fleste byer. Jeg forsøgte også at differentiere mellem sabotagens betydning på henholdsvis opinionen, besættelsesmagten og udviklingen lokalt. Denne diskussion forholder Edelberg sig slet ikke til. Det gælder også den ekskurs Hæstrup gennemførte som et forsøg på at underbygge sine resultater kvantitativt. Således dokumenterede han på grundlag af det danske politis materiale at der i omkring halvdelen af de registrerede sabotagetilfælde i juli og august var anvendt engelsk sprængstof, sat i relation til kun en tredjedel i maj og juni (s. 268 ff.). Betydningen af SOE måtte altså være vokset eksplosivt, både i spredning og effektivitet.

Problemet med Peter Edelberg er at han læser stykkevis og delt og tager afsæt fra enkeltstående udsagn, som han så overfortolker, i stedet for at bedømme afhandlingen og dens argumentation i sin helhed.

Når det gælder teorien om arven fra Hæstrup, har Edelberg åbenlyse problemer med at få hatten til at passe. Han må jo indrømme at Aage Trommer og jeg på alle afgørende punkter brød med det hæstrup'ske konsensusparadigme. Derfor må arven ligge et andet sted, nemlig i historiesynet, hvor vi stemples som »skabspositivister« og kompilatorer. Igen dømmer Edelberg ikke på en læsning af forfatterskaberne som helhed, hvad man vel kunne forlange, men for mit vedkommende på et enkelt udsagn fra et foredrag på den danske historikerdag i august 2003, (trykt i *HT* bd. 104, s. 164). Man havde bedt mig om at fremlægge en status for besættelsesforskningen, og jeg endte, som naturligt er, med at pege på nogle *desiderata*. Det gjaldt økonomien, det gjaldt erhvervenes forhold, og det gjaldt hverdags- og socialhistorien og opinionen, som jeg mente var blevet forsømt i forhold til politikken og modstandskampen. Jeg tror ikke at der var nogen tilhører, der opfattede dette som udtryk for andet end en prioritering. Reaktionen var snarere at nu havde besættelsen fået nok!

Jeg siger Peter Edberg tillykke med den »mageløse opdagelse« i Public Record Office og ønsker ham god vind med de fortsatte studier i modstandsbevægelsens historie. Men jeg vil opfordre ham til at bruge slagsværdet mindre. Han kommer længere med indføling, akribi og empati.